

महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी
अंतर्गत कृषि महाविद्यालय, पुणे येथील
देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्राच्या
बळकटीकरणास मान्यता देण्याबाबत....

महाराष्ट्र शासन
कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक : मफुवि-१४२३/प्र.क्र.११५/७ अ
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक
मंत्रालय विस्तार, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक : ०९/०८/२०२४

- वाचा: १. कृषि व पदुम विभाग, शासन निर्णय क्र:मफुकृ-२०२०/प्र.क्र.६६/७अ, दि.२.१२.२०२०.
२. महाराष्ट्र कृषि शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे यांचे पत्र दि.२९/०३/२०२३.
३. महाराष्ट्र कृषि शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे यांचे पत्र दि.२५.०६.२०२४.

प्रस्तावना :-

भारतात आढळणाऱ्या देशी गायींमध्ये प्रामुख्याने साहिवाल, गीर, थारपारकर, लालसिंधी ह्या दूध उत्पादनासाठी प्रसिद्ध असून त्यांचा उपयोग देशी गायींमध्ये सुधारणा करण्यासाठी केला जातो. महाराष्ट्रातील खिल्लार, डांगी, लालकंधारी, देवणी व कोकण कपिला ह्या जाती प्रामुख्याने ओढ कामासाठी प्रसिद्ध असून त्यांचे दूध उत्पादन कमी आहे. संकरीत गायीचे उत्पादन हे देशी गायीच्या उत्पादनापेक्षा जास्त असून देशामध्ये व महाराष्ट्रातील वेगवेगळ्या भागामध्ये स्थानिक वातावरणामध्ये समरस होताना त्यांच्यामध्ये अडचणी दिसत आहेत.

भारतीय देशी गायी देशातील कोणत्याही वातावरणामध्ये समरस होताना दिसून येतात आणि त्यांच्यामध्ये ताण सहन करण्याची क्षमता, रोगप्रतिकारक क्षमता, गोचिड प्रतिबंध गुण आढळतात. सध्या देशी गायींच्या विविध वैशिष्ट्यामुळे व दूध व दुग्धजन्य पदार्थ, गोमूत्र, शेण या पदार्थांना वाढलेल्या मागणीमुळे शेतकरी मोठ्या प्रमाणावर देशी गोपालनाकडे ओढला जात आहे.

महाराष्ट्रामध्येही मोठ्या प्रमाणात मोठ्या प्रमाणात मोठ्या जातीच्या गायी पाळल्या जात आहेत. त्यासाठी देशी गायीचे शास्त्रीयदृष्ट्या संवर्धन, सुधारणा व संशोधन होणे गरजेचे आहे. चारा उत्पादन, चारा प्रक्रिया, जनावरांचे आरोग्य, देशी गायीचे दूध व दुग्धजन्य पदार्थ, शेण, गोमूत्र, अंशमुक्त व सेंद्रिय दूध उत्पादन इत्यादी विषयांबाबत मार्गदर्शन होणे गरजेचे आहे.

कृषि व पदुम विभाग, शासन निर्णय दि.०२.१२.२०२० अन्वये महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी अंतर्गत कृषि महाविद्यालय, पुणे येथील पशुसंवर्धन व दुग्धशास्त्र विभाग, येथे “देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्र” उभारणीस मान्यता दिलेली आहे. त्यानुसार सदरील संशोधन व प्रशिक्षण केंद्र, कृषि महाविद्यालय, पुणे येथील पशुसंवर्धन व दुग्धशास्त्र विभागामध्ये उपलब्ध असलेल्या जुन्या गोठ्यांचा व इतर सुविधांचा वापर करून सुरु करण्यात आलेले आहे. मात्र या संशोधन व प्रशिक्षण केंद्रामध्ये प्रमुख सुविधांचा अभाव असल्यामुळे या केंद्राच्या बळकटीकरणाचा प्रस्ताव तयार करण्यात आला असून यामध्ये प्रामुख्याने अद्ययावत प्रयोगशाळा, नवीन गोठ्यांचे बांधकाम, जुन्या गोठ्यांची दुरुस्ती, चान्यासाठी सायलो बंकर, उंदीर प्रतिबंधक गोदाम, गोबर गॅस

प्रकल्प, प्रदर्शन व विक्री केंद्र, चतुर्थ श्रेणी कर्मचारी निवासस्थाने, अंतर्गत रस्ते, पाणी पुरवठा व संरक्षक भिंत, मिल्कींग पार्लर, साठवणूक गोदाम,गांडुळ खत प्रकल्प, कार्यालय व प्रयोगशाळा इमारत,सौर ऊर्जा प्रकल्प इ. बाबीचा समावेश आहे.

महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ,राहुरी अंतर्गत कृषि महाविद्यालय,पुणे येथे देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्राच्या बळकटीकरणासाठी अद्ययावत गायीचे गोठे,जुन्या गोठ्याचे नुतनीकरण,सायलो बंकर,उंदीर प्रतिबंध गोदाम,बायोगॅस युनिट,कर्मचारी यांचे निवासस्थान, कार्यालय तथा प्रदर्शन गॅलरी इत्यादी कामांची बांधकामे करणेबाबतच्या प्रस्तावास, महाराष्ट्र कृषि शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे यांनी परिषदेच्या दि.१३/०२/२०२३ रोजी झालेल्या बैठकीत ठराव क्र.१४/१०९/२०२३ अन्वये मान्यता प्रदान केली असून निधी उपलब्ध होणेबाबत शासनास शिफारस केली आहे.

सध्या देशी गाईंना व त्यांच्यापासूनच्या दूध व दुग्धजन्य पदार्थ, शेण, गोमूत्र प्रक्रिया उत्पादनांना मागणी वाढत आहे. प्रकल्प कार्यान्वित असलेला विभाग हा १३५ वर्ष जुन्या वास्तूत आहे. विविध जुन्या वास्तू या जीर्ण अवरुध्येत असून मोडकळीस आलेल्या आहेत. म्हणून विभागात पक्के रस्ते, गोठ्यांचे नुतनीकरण/सुधारणा व नवीन इमारती, प्रशिक्षण वर्ग, शेतकऱ्यांसाठी अतिथीगृह, गो उत्पादनांचा मॉल, अद्ययावत प्रयोगशाळा, शहरातील नागरिकांना गोमय उत्पादनांची माहिती होऊन मागणी वाढण्याकरीता, नवीन पिढी गो पालनाकडे वळून, विविध देशी जातींचे गो संवर्धन होण्याकरिता देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्र प्रकल्पाचे नूतनीकरण, उभारणी व अद्ययावत सुधारणा करणे गरजेचे आहे.

राज्यात देशी गायीचे शास्त्रीयदृष्ट्या संवर्धन, सुधारणा व संशोधन होणे गरजेचे आहे. उपरोक्त संदर्भ क्र.१ येथील दि.०२.१२.२०२० च्या शासन निर्णयान्वये देशी गाईंचे संवर्धन व कार्यक्षमता वाढवून दूध व दुग्धजन्य उत्पादनात वाढ करण्यासाठी महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ,राहुरी अंतर्गत कृषि महाविद्यालय,पुणे येथील पशुसंवर्धन व दुग्धशास्त्र विभागांतर्गत “देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्र” स्थापन करण्यात मान्यता देण्यात आली आहे. मात्र या संशोधन व प्रशिक्षण केंद्रामध्ये प्रमुख सुविधांचा अभाव असल्यामुळे या केंद्राच्या बळकटीकरणाची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

१. महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ,राहुरी अंतर्गत कृषि महाविद्यालय,पुणे येथील पशुसंवर्धन व दुग्धशास्त्र विभागांतर्गत उभारण्यात आलेल्या देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्राच्या बळकटीकरणास या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात येत आहे.

२. देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्राची उद्दीष्टे व कार्यपद्धती ही खालीलप्रमाणे आहे-

- १) देशी गायीचे (साहिवाल,गीर,राठी,थारपारकर,लाल सिंधी) बाह्यस्थानी तंत्र (Ex-Situ) वापरून संवर्धन करणे व त्यामध्ये अनुवांशिक सुधारणा करणे.
- २) देशी गाय प्रशिक्षण व प्रात्यक्षिक केंद्र स्थापन करणे.
- ३) स्थानिक गायींचे अनुवंश सुधारण्यासाठी, उच्च वंशावळीचे व जातिवंत वळूंचे वीर्य मात्रा पुरवठा करणे.
- ४) प्रक्षेत्रावर लिंग वर्गीकृत लावलेले वीर्य,भ्रूण प्रत्यारोपण सारखे प्रगत तंत्रज्ञान वापरणे.
- ५) देशी गायींच्या जातीचे प्रजनन, उत्पादन व पुनरुत्पादन इ. कामगिरीचा सखोल अभ्यास करणे.

- ६) गायींच्या आवश्यकतेनुसार शास्त्रोक्त पशू खाद्य निर्मिती व त्यामधील पोषक तत्वांचा अभ्यास करणे.
- ७) गायीपासून निर्मित जैव-घटक वापरून उर्जा उत्पादनासाठी, बायो-गॅस आणि सौर प्रकल्प स्थापन करणे.
- ८) माती, वनस्पती, मनुष्य आणि जनावरांच्या आरोग्यामध्ये सुधारणा घडवून आणण्यासाठी गायींचे शेण आणि गोमूत्र यांच्या वापराबाबत अभ्यास करणे.
- ९) जनजागृती मोहिमेद्वारे, शास्त्रोक्त प्रजनन, आहार आणि आरोग्य व्यवस्थापन, संवर्धन, प्रसार संबंधी विस्तार कार्यक्रमाचे आयोजन करणे.
- १०) प्रशिक्षणाद्वारे गोपालक, शेतकरी व पशुसंवर्धन विभागातील अधिकारी यांच्यामध्ये शास्त्रशुद्ध गोठा, प्रजनन, आहार व आरोग्य व्यवस्थापन याबाबत जागृती करणे.

३. महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी अंतर्गत कृषि महाविद्यालय, पुणे येथील पशुसंवर्धन व दुग्धशास्त्र विभागांतर्गत उभारण्यात आलेल्या देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्राच्या बळकटीकरणासाठी आवर्ती खर्च रु.४३८.७६ लाख व अनावर्ती खर्च रु.६६३६.४६ लाख असे एकूण रुपये ७०७५.२२ लाख (अक्षरी रुपये सत्तर कोटी, पंच्याहत्तर लाख, बावीस हजार मात्र) इतक्या खर्चास मान्यता देण्यात येत आहे. सदरचा खर्च या शासन निर्णयासोबतच्या **परिशिष्ट-अ** नुसार करण्यात यावा.

४. याप्रित्यर्थचा खर्च मागणी क्र. डी-३, २४१५ कृषि विषयक संशोधन व शिक्षण, ०१, पीकसंवर्धन, १२०, इतर संस्थांना सहाय्य, (००) (०६) महात्मा फुले कृषि विद्यापीठाला सहायक अनुदान (कार्यक्रम) (२४१५ ००७२) ३१, सहायक अनुदान (वेतनेतर) व ३५, भांडवली मत्तेच्या निर्मितीकरीता अनुदान या लेखाशिर्षाखाली त्या-त्या आर्थिक वर्षात मंजूर केलेल्या अर्थसंकल्पीय तरतूदीमधून भागविण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

५. सदर शासन निर्णय मा.मंत्रीमंडळाच्या बैठक विषय क्रमांक- ०९, दि.०८.०७.२०२४ रोजी दिलेल्या मान्यतेच्या अनुषंगाने तसेच, वित्त विभाग अनौपचारिक संदर्भ क्रमांक २३२/२०२४/व्यय-१, दि. ३०.०७.२०२४ अन्वये मिळालेल्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

६. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक २०२४०८०९१८३७३४०९०१ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने

(प्रतिभा पाटील)
उपसचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.मुख्यमंत्री, यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई,
२. मा.उपमुख्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

३. मा.मंत्री (कृषि), मंत्रालय, यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
४. मा.मुख्य सचिव, यांचे सहसचिव, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई,
५. अपर मुख्य सचिव (कृषि) यांचे स्वीय सहायक, कृषि व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
६. महासंचालक, महाराष्ट्र कृषि शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे.
७. कुलगुरु, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी.
८. संचालक (विस्तार शिक्षण व सासावि), महाराष्ट्र कृषि शिक्षण व संशोधन परिषद, पुणे.
९. कुलसचिव/ नियंत्रक/ विद्यापीठ अभियंता महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी.
१०. उपविभागीय कृषि अधिकारी, अहमदनगर.
११. महालेखापाल, महाराष्ट्र १/२ (लेखापरीक्षा / लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई / नागपूर.
१२. जिल्हा कोषागार अधिकारी, अहमदनगर/ उप कोषागार अधिकारी, अहमदनगर.
१३. मुख्य लेखा परीक्षक, स्थानिक निधी लेखा, कोकण भवन, नवी मुंबई.
१४. उप लेखा परीक्षक (वरिष्ठ), स्थानिक निधी लेखा, कोकण भवन, नवी मुंबई.
१५. अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.
१६. निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी. मुंबई ,
१७. अवर सचिव, वित्त विभाग (व्यय-१), मंत्रालय, मुंबई.
१८. अवर सचिव, नियोजन विभाग (कार्यासन- १४३१), मंत्रालय, मुंबई.
१९. निवडनस्ती (कार्यासन-७ अ)

परिशिष्ट “अ”

महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी अंतर्गत कृषि महाविद्यालय, पुणे येथील देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्राच्या बळकटीकरणाच्या खर्चाचा तपशील
(शासन निर्णय क्रमांक : मफुवि-१४२३/प्र.क्र.११५/७-अ, दि. ०९/०८/२०२४ चे परिशिष्ट)

अ) ३१, सहायक अनुदाने (वेतनेतर) : देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्राच्या बळकटीकरणासाठी आवश्यक असणारा आवर्ती खर्च (रु.लाखात)

अ.क्र.	घटक	वर्ष				एकूण रक्कम
		२०२४-२५	२०२५-२६	२०२६-२७	२०२७-२८	
१	कंत्राटी मनुष्यबळ	१८.१२	१९.९३	२१.९३	२४.१२	८४.१०
२	चारा पशुखाद्य	४७.७७	५९.७१	७१.६५	९५.५३	२७४.६६
३	कार्यालयीन व इतर खर्च	२.००	२.००	२.००	२.००	८.००
४	प्रशिक्षण कार्यशाळा	२.००	२.००	२.००	२.००	८.००
५	जनावरांचा विमा	४.००	४.००	४.००	४.००	१६.००
६	रासायनिक द्रव्य किट्स	१.००	१.००	१.००	१.००	४.००
७	जनावरांची औषधे	१.००	१.००	१.००	१.००	४.००
८	गोठीत भ्रूण, भ्रूण प्रत्यारोपण, लिंगनिहाय वीर्यकांड्या	१०.००	१०.००	१०.००	१०.००	४०.००
	एकूण-	८५.८९	९९.६४	११३.५८	१३९.६५	४३८.७६

ब) ३५, भांडवली मत्ता निर्मितीकरीता अनुदान : देशी गाय संशोधन व प्रशिक्षण केंद्राच्या बळकटीकरणासाठी आवश्यक असणारा अनावर्ती खर्च-

(In Lakhs of Rs.)						
अ.क्र.	घटक	२०२४-२५	२०२५-२६	२०२६-२७	२०२७-२८	एकूण रक्कम
१	गायींचा गोठा, सायलोबंकर, रॅट प्रूफ गोदामे, बायोगॅस युनिट, कर्मचारी वसाहत, कार्यालयीन इमारत, प्रदर्शन प्रशिक्षण केंद्र बांधणे	२६४१.५	२६४१.५	-	-	५२८३
२	डेअरी संयंत्र व इतर यंत्र सामुग्री	८४३.३३	-	-	-	८४३.३३
३	अवजारे	३९३.५७	-	-	-	३९३.५७
४	पशुपोषण प्रयोगशाळा	-	३२.९०	-	-	३२.९०
५	दुग्ध प्रयोगशाळा	-	१.६६	-	-	१.६६
६	भ्रूण प्रत्यारोपण प्रकल्पासाठी वाहन व बॅटरीचलित क्लब व्हॅन	३२	-	-	-	३२
७	इतर खर्च	१२.५	१२.५	१२.५	१२.५	५०
	एकूण	३९२२.९	२६८८.५६	१२.५	१२.५	६६३६.४६

(प्रतिभा पाटील)
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन
पृष्ठ ५ पैकी ५